

КУЛТУРНАТА ПАМЕТ В КУЛТА КЪМ ОСНОВАТЕЛЯ НА
ГРАДА В РИМСКА ТРАКИЯ

Иво Топалилов

CULTURAL MEMORY IN THE CULT OF THE FOUNDER OF
THE CITY IN ROMAN THRACE

Ivo Topalilov, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria

Abstract: *The present paper deals with Cultural Memory in the cities in Roman Thrace on the basis of the foundation myth and the cult of the founder. The complex study of all the evidence available – epigraphic, numismatic, and ancient historical narratives reveals how the past was treated and developed in various cities due to the need and ambition of the municipal elite or part of it in the cities – coastal and interior land. The study has a preliminary character and all the relevant associated phenomena are discussed, but principally the main ones – those of ex-novo Roman cities and older Greek coastal colonies are clearly distinguished. In addition, the impact of the imperial presence and the so-called ‘Second Sophistic’ movement are also examined.*

Key words: *Foundation myth, Roman Thrace, Panhellenion, Second Sophistics, Atticism*

Един от основните аспекти на културната памет на всяка една общност в Римската империя е представата за нейното минало, което много често се вплита в мита за основаването на самата общност. Тази практика е особено добре развита в източната, елинската, част на империята главно поради съществуващите вековни традиции, ясно осезаеми още от V в. пр. н. е. и особено ярко изразени в мита за Основателя на полиса. Тук е необходимо да направим уточнението, че в случая не става въпрос за почитането и съответно отбелязването на един чисто исторически акт, често свързан с „ойкиста“ на общността (Malkin, 1987; Gorman, Robinson, 2002), съвпадащ в значителна част от случаите с Епонимния основател, но за акт, натоварен с изключителна символика, очаквания, често свързани със съвременни на почитането събития, пропаганда, прояви на достойнство. Както посочва А. Павлопулу, публичното почитане на култа към Основателя е било необходимо поради постоянната нужда от символи, водещи до проявата на социална солидарност и индивидуално осъзнаване. Освен това повтарящото се публично почитане подпомага и запазването и засилването на колективната памет на общността, обединена в акта на основаването ѝ (Pauloroulou, 2003, p. 115). По този начин култът

към Основателя се оказва един от основните способности за запазването, поддържането и подчертаването на културната, религиозната и политическата идентичност на общността и като такъв се явява и водещ в живота на общността. Чрез него самата общност става разпознаваема в заобикалящия я социум, често надхвърлящ рамките не само на региона, но и на провинцията, особено що се отнася до времето на Римската империя.

Тези събития са добре засвидетелствани и в значителна степен проучени в случаите с общностите и полисите в континентална Гърция и особено в Мала Азия. Нещо повече, вече в рамките на Римската империя развитието на идеята за *patris* е дори насърчено от римските власти (Mitchell, 2001, pp. 208-209), както можем да съдим от обилния изворов материал. А за нашите земи и най-вече за тези, включени в рамките на провинция Тракия, тези примери са от първостепенно значение: от една страна, поради съществуващите изключително тесни връзки между градовете във Витиния и Понта и тези, разположени по южното крайбрежие на Тракия, сред които и Перинт, резиденцията на провинциалния легат, още от предримската епоха, и от друга, поради факта, че всъщност голяма част от муниципалния елит в Тракия произлиза от малоазийските и особено витинските градове. В този смисъл ние бихме могли да очакваме осъществяването на идентични или много сходни практики и в Тракия по подобие на тези в малоазийските градове, главно в тези общности, които имат „по-дълга история“, т. е. тяхното начало не се свързва с урбанизацията на провинцията по времето на Траян – Хадриан, и следователно имат обективната възможност за това. А такива са гръцките колонии, разположени на егейското и черноморското крайбрежие, както и на Мраморно море, но също така и древните вътрешни за Тракия урбанистични центрове Филипопол, Хадрианопол, а вероятно и Бизие, столицата на последното Тракийско царство и негов интелектуален център.

Тук е нужно да се отбележи, че аз приемам мита за Основателя на общността (града) по-скоро като социална конструкция, отколкото като чисто документиране на исторически факти от миналото на общността. Следователно ясно може да се дефинира връзката между култа, натоварен с много символика, и политиката на елита на общността или на част от него. Култът към Основателя не е пасивен обект, предаващ социалната реалност, а по-скоро субект, който влияе и създава социалната реалност. А това показва, че митът за Основателя ни дава повече данни за времето, когато е създаден, отколкото за времето, към което е отнесен (Mac Sweeney, 2013, p. 10).

За да можем да разкрием в по-голяма пълнота проблема с почитането на култа към Основателя на града в Римска Тракия, е необходимо да направим един кратък анализ на синхронните за Тракия процеси, които са протичали в малоазийските градове, и особено тези в провинциите Витиния и Понта и Азия. А те не са никак маловажни.

Включването на малоазийските елинистически държави към Римската държава през II в. пр. н.е. – I в. от н. е. предизвиква смесени чувства в техния елит. От една страна, римляните запазили в сравнителна степен тяхната автономия (поне на външен вид), която се изразявала основно в икономически и културен аспект и в по-малка степен в религиозен, но от друга страна била загубена политическата независимост (Bowie, 1970, p. 18). Действително политическите институции продължавали да съществуват, но липсвала възможността за свободната инициатива в политически аспект; всеки случай, акт или инициатива е трябвало да бъдат представени пред представителя на императора в провинцията, т. е. пред неговия легат, и съответно разгледани и одобрени от него. При отказ въпросната инициатива се изоставяла. Освен това разпространението на доктрината *Pax Romana*, което започнало да се осъществява постепенно от времето на Тиберий насетне, довело до включването на представители на провинциалния и местния муниципален елит в управленските структури в Рим, включително и в Сената¹. Като следствие значителна част от елита на тези градове била подложена на романизация, с цялата условност на термина „романизация“. Разбира се, реакция от страна на интелектуалната част от този елит имало. Тя се обявява не толкова срещу тези тенденции, колкото за пропагандирането на изминалото величие и слава в опит за запазването на идентичността си, от една страна, а от друга, за приемането на римския империализъм.

Единственият възможен начин за това в такива условия бил начинът, който елините всъщност практикували в продължение на столетия, а именно под формата на публично изнасяне на тържествена реч или похвално слово. Речта можело да бъде изнесена по повод на пратеничество до императора или до неговия представител в провинцията – легата, с цел получаването на привилегии или даването на почести, но и по време на пратеничество до и от други градове, засягащо създаването на бъдещи съюзи или разрешаването на съществуващи проблеми, при церемонии за освещаването на новопостроени сгради, фестивали или дори за посрещането на владетели. Ораторите ги произнасяли не само в родния град, но и в градовете в целия елински свят, най-често в големите урбанистични центрове, сред които изпъкват Атина, Ефес и Смирна, но дори и в самия Рим. И тъй като за това се изисквали специални ораторски умения, тези речи били произнасяни от ретори, често най-богатите и влиятелни членове на местната аристокрация (Bowie, 1970, pp. 3-6). Именно чрез тях те под завоалирана форма показвали своето неодобрение към съществуващата ситуация, обръщайки се към миналото (Bowie, 1970, p. 4). Тези оратори и техните речи били част от феномена, който се разпространил в Гърция и малоазийските провинции на Рим-

¹ За източните провинциали в различните колегии в Рим, включително и Сената – вж. Halfmann, 1979. За включването им в колегията на *fratres Arvales* – вж. Scheid, 1990.

ската империя от края на I в. до ранния III в. с чувствително засилване при елинофилските императори, например Хадриан и Антонин Пий, и който е наречен „втори софисти“. И тук е необходимо да се отбележи, че всъщност елинското интелектуално движение за свобода има пряка връзка с интелектуалните тенденции, развиващи се и в западната част на империята, свързани отново със загубата на *libertas* и *respublica* (ibid.) при образуването на монархията. Можем да допуснем, че те вероятно са се засилили най-вече след решенията на Сената за запазването на монархията след смъртта на Нерон и впоследствие на Домициан, когато е бил поставен въпросът за бъдещето на Рим като монархия или република. В този смисъл движението на т. нар. „втори софисти“ може да се разглежда като елинския вариант от едно общо течение в рамките на империята, като древната история и традициите предопределят спецификата и жизнеността на течението. Неслучайно сред най-често експлоатираните теми от елинските софисти е темата за края на свободата им след битката при Херония в 338 г., известна като „Погребална песен за Херония“ (Bowie, 1970, p. 7). И все пак тук трябва да се има предвид фактът, че голяма част от тези речи са били произнесяни и пред представителя на римския император в провинцията или пък пред самия император, което определя в известен смисъл основните насоки и подбора на предпочитаната тематика.

Основните теми, разисквани в речите на вторите софисти в исторически аспект, т.е. това, което нас ни интересува, се свързват с представянето на важни събития или личности от древната елинска история. Обикновено в такива случаи се избират събития и личности от класическия период, често свързвани с историята на най-значимия за всички времена град Атина (Bowie, 1970, p. 28) и съответно с Александър Велики (Bowie, 1970, pp. 14-15), най-великия сред всички гърци. Интересът обаче не се ограничавал единствено до тях. Той се разширил и към спартанците, а впоследствие и към Троя, войната и нейните участници, още повече, че в I в. Рим изключително ясно е пропагандирал връзката си с бегълците от Троя, а оттук и с древната елинска история. Колкото по-древна била историята, толкова по-престижна била тя, както ни информира Дио Хрисостом. Започнало да се вярва, че наличието на архаични основатели ще доведе до просперитет на града (Bowie, 1970, p. 31). Неслучайно през II в. вече започнал все по-често да се употребява терминът „ахейци“ (ibid.). Всъщност Дио ясно предал съществуващите по негово време традиция и възгледи. Там, където липсвала конкретна връзка между общността и древната и велика елинска история, много често при елинистическите градове в Мала Азия, които в Римската империя били центрове на културния, религиозния и политическия живот, тя е била допълнително създадена по начина, по който древните елини „създавали“ своето митично минало, т. е. според съответните нужди на елита или на част от

него.

Не трябва обаче да надценяваме влиянието на тези речи и техните оратори, особено що се отнася до антиримската риторика. Антиримските прояви са били изключително редки, като в повечето случаи основни събития от древната елинска история като например първата Олимпиада, от която елинските историци традиционно започвали описанието на историята на Елада, вече се свързвала и с основаването на Рим (Bowie, 1970, p. 12). Освен това обединяването на елинските градове чрез включването им в рамките на Римската империя довело до желанието за изучаване на историята на самия Рим, за да се разкрият причините, поради които римляните постигнали обединението на елинските общности, макар и в рамките на Римската държава - нещо, което елините не успели да направят през цялата си история въпреки демонстрираното желание и опити. В древността единственият, който успял да ги обедини, макар и под различна форма, е бил Филип II Македонски в рамките на създадения от него Коринтски съюз.

Наред с тези специфики движението на вторите софисти изиграло важна роля за определянето на културната, политическата и религиозната идентичност на всеки един от полисите и етносите². В различни книги (*periegesis*) се представят местните забележителности или важните моменти от историята на общността, често свързани с основаването на полиса - тенденция, която получила особено силно разпространение през II в. (Bowie, 1970, pp. 19-22). Там, където не било възможно да се установи ясна връзка с древна Атина или с някой друг древен и престижен елински център, пример за един от начините как да се справят със ситуацията ни дава случаят със софиста Марк от Бизантион, който просто обявил, че неговият род произлиза от епонимния основател на града - Byzas³. Известно е, че според една от легендите Бизас е син на цар Нисос от разположения в западна Атика град Мегара. В този конкретен случай това твърдение би трябвало да се свърже с конкретната мисия на Марк, изпратен да разреши спор между Атина и Мегара (Bowie, 1970, p. 30), който довел до отказ от страна на Мегара да допусне атиняните до участие в Питийските игри. Този пример ясно показва не само възможен използван прием, но и по-тясната връзка между вторите софисти и култа към Основателя на града. Всъщност в случая Марк последвал една вече наложена традиция, започната от Херод Атик и получила широко разпространение именно през II в.

След този кратък екскурс нека отново се върнем към темата за култа към Основателя на града в Римска Тракия. Разбира се, ние не можем да очакваме плътното копиране на малоазийските практики поради редица причини, основната сред които е липсата на подобна урбанис-

² Вж. за това последно в Kemezis, 2014, 390-404.

³ Вж. Philostratus, *Vitae sophistarum*, I.24.

тична традиция, особено що се отнася до останалите от крайбрежните градове в Тракия. Наистина тя би могла да бъде създадена, но интелектуалният състав на тези общности е бил разнороден, развиващ се вече в рамките на Римската империя, което на първо място е поставило проблема за обединението на самата общност. От друга страна, при местното население липсвала подобна ясно изявена традиция. Именно тези, а и други, конкретни специфики довели до известни промени, които в случая целели по-скоро да обединят съществуващите в общността различни традиции в единен култ, приемлив за цялата общност, отколкото да налагат или пропагандират частни решения. Изглежда, че в общностите в Тракия се цели постигането на консенсус в този аспект, което може би и обяснява за момента констатираната монолитност в култа към Основателя на общността в сравнение например с по-разнообразните варианти, предложени от малоазийските урбанистични елити.

В Римска Тракия градовете се разделят основно на две групи: градове с предримска урбанистична традиция и съответно такива градове, чието образуване се свързва със съществуването им в рамките на Римската империя. При последните, с редки изключения, например Марцианопол и Августа Траяна, идеята за Основателя на града е представена по характерния за римляните начин, а именно чрез поставянето на родовото име на императора като епитет към името на града. И тъй като урбанизацията на Тракия е неотменна част от административната реформа, започната при управлението на Траян, но завършена при неговия наследник Хадриан, то градовете получили гентилното име на *Optimus Princeps* в техните титли – *Ulpia*. При Никополис ад Иструм и впоследствие при Анхиало Улпия се появява върху официалните надписи, поставени от булето и демоса на града, докато в останалите случаи – при Сердика, Пауталия, Никополис ад Нестум, Топир и отново Анхиало – върху монетите, като при някои това е от самото начало на монетосеченето им, докато при други – впоследствие (Topalilov, 2015, pp. 155-175; Topalilov, 2016, pp. 382-392).

По-любопитна е първата група градове, която включва старите гръцки колонии, разположени по крайбрежието на Черно море, Мраморно и Егейско море, както и във вътрешността на Тракия, а именно Месембрия, Анхиало, Перинт, Абдера, Маронея, Филипопол, Хадрианопол и Бизие. При крайбрежните градове в повечето случаи култът към Основателя на града се е покривал с култа към „ойкиста“, докато при вътрешните градове се забелязва по-различна тенденция, но също така част от процеса, в който са въвлечени и крайбрежните градове. Необходим е кратък преглед на данните за отделните случаи.

Смята се, че Маронея е била основана в средата на 7 в. пр. н.е. от колонисти от Хиос (Isaac, 1986, p. 114). В града е била почитана като епонимен герой митичната фигура Марон (*ibid.*), който едва ли може да

се отъждестви с ойкиста, предвождал колонистите. Това, което прави впечатление, е, че най-ранната позната ни до момента изява на неговия култ, идва сравнително късно, едва в късноелинистическия период, т. е. във втората половина на I в. пр. н.е. (Psoma, Karadima, Terzopoulou, 2008, pp. 77, 133, 149). Това едва ли показва, че неговият култ е бил основан тогава. По-скоро същностен се оказва въпросът защо точно в този момент местната общност е имала нуждата да изтъкне връзката между своя произход и митичния герой, споменат още в „Одисея“. Отговор на този въпрос според мен може да се открие в политическата ситуация, в която се намира елитът на колонията в късноелинистическата епоха. Известно е, че ранната Маронеза е била преименувана първоначално на Ортагореза, а впоследствие и на Агатоклея, като нейният елит напуснал града. В 167 г. пр.н.е. обаче тя получава обратно своята свобода и име⁴. В този смисъл чрез усиленото почитане на култа към митичния основател Марон изглежда се цели обединението на общността, от една страна, а от друга, се демонстрира не само в общността, но и в региона, особено чрез разпространението на култа и извън рамките на града, възстановяването на Маронеза и връзката на града с древното митично селище.

Що се отнася до култа, то той продължава да се развива в града устойчиво и в рамките на Римската империя и неслучайно по времето на Нерон, когато се секат първите монети за Маронеза в новата политическа ситуация, сред първите иконографски типове е представен и бюстът на Марон (Psoma, Karadima, Terzopoulou, 2008, p. 77), а от първата половина на II в. насетне са били поставени редица олтари от жреците на Зевс, Рома, Дионис и Марон⁵.

Не по-малко заплетен е и случаят със съседна Абдера, където също са съществували три, основани по различно време колонии, всяка от които почита своя епонимен герой. В случая с Абдерос се забелязват някои особености. Така например е ясно, че той не може да бъде разглеждан като класическия вариант за основател на града поради факта, че нито е бил ойкист, нито пък е бил действителен κτίστης. Според легендата той е участвал в осмия подвиг на Херакъл срещу царя на бистоните Диомед, когато и намерил смъртта си. В негова памет Херакъл основал град, разположен до неговата гробница, наречен на неговото име. Предполага се, че легендата символизира съпротивата на местните траки при настаняването на микенците (Chryssanthaki, 2001, p. 385). Възможно е обаче тази легенда да прикрива една по-различна история, свързана с основаването на финикийски емпорион (Chryssanthaki, 2001, p. 386). Така представена, изглежда, че легендата е в своя завършен вид (Chryssanthaki - Nagle, 2007, p. 27). В по-ранните варианти обаче Херакъл е представен

⁴ Diod. Sic. 31.8.8; Livy 45.29.5-6.

⁵ I Aeg. 188-198.

сам, а отделно от това съществуват и легенди, в които самият Абдерос е представен като ойкист⁶ или Абдера - като основана от самите бистони⁷ или от сестрата на Диомед⁸.

Така или иначе, култът към Абдерос получил своето разпространение в предримската епоха, както можем да съдим по монетните емисии и писмените извори (Chryssanthaki-Nagle, 2007). Изглежда, че към I в. пр. н.е. са се извършили известни промени в състава на елита на общността, защото са се появили версиите за ролята на траките в основаването на колонията - роля, която, както изглежда, се поддържа впоследствие и през римската епоха. В този случай изворите ни показват една от характерните специфики на почитането на култа към Основателя на града, свързана с желанията и амбициите на отделните групи от елита. Въпреки появата на „тракийската“ версия, изглежда, че общността като цяло е застанала зад идеята за Абдерос като епоним герой и „основател“ на града, както можем да съдим от запазените традиции в римската епоха. Това ясно проличава от няколко монетни емисии, датирани в къснохадрианово време (131/132 г.) (Chryssanthaki-Nagle, 2007, pp. 347-350) или ранен Антонин Пий (скоро след 138 г.), с появата на драпиран бюст при последния император, увенчан с диадема⁹. Изборът на Абдерос е логичен - обединител на всички слоеве от елита и общността. Той в случая е компромисна фигура; бидейки традиционният основател като епонимен герой, е можел да бъде възприет от всички. От този момент насетне обаче неговата натовареност е различна и манифестира нуждите и предпочитанията на отделните групи в елита - едната го възприема като пътник на Херакъл, а пък другата го посочва като слуга на Диомед, убит от Херакъл¹⁰. Примерът е изключително любопитен и заслужава допълнително изследване.

Изглежда, че по времето на Антонин Пий в града, където се намира резиденцията на легата на Тракия - Перинт, също се забелязва активност по отношение на почитането на култа към епонимния герой. Така например върху монети с лика на Марк Аврелий като Цезар е представен бюстът на голоблад младеж (Schönert, 1965, N 411-418, Taf. 22). Монетната емисия е датирана най-общо към 138-161 г. (Schönert, 1965, pp. 161-162), но може да бъде уточнена към 140-144 или по-скоро към 155 г. (Topalilov, 2016a, p. 369). Представянето на епонимния герой по този начин продължава поне до времето на Север Александър, когато вече е част от иконографска схема с Херакъл (Schönert, 1965, p. 240, N 781).

⁶ Ps. Scymn. 666.

⁷ Strabo 7.43.

⁸ Solin, *Collectanea rerum memorabilium* 10.10.

⁹ RPC IV, 4494; вж. анализа в Chryssanthaki - Nagle, 2007, 356, за монетите - вж. 359-361, pl. 63-64.

¹⁰ Hyginus. *Fabulae*, 30; Philostratus, *Heroicus*, 696, 730.

Случаят с Перинт е от особена важност, защото той като център на легатската власт е бил център и на провинциалния елит, но и е оказвал изключително влияние върху елитите на другите градове в Тракия, особено на тези, разположени в близост до него или с не особено впечатляваща древна история. В някои от случаите, например с Хадрианопол, всъщност част от елита на Перинт се явява и елит на последния, което предопределя в известна степен и посоката на почитането на култа към Основателя в Хадрианопол.

Преди обаче да пристъпя към случая с Хадрианопол, е необходимо да се разгледат колониите, разположени по черноморското крайбрежие на Тракия – Анхиало и Месамбрия.

Анхиало за момента е единственият град в Тракия, в който се почита както римският, така и елинският *основател на града*. От една страна, това е станало чрез поставянето на епитета Οὐλμία в титлата на града още в самото начало на градското римско монетосечене, започнало по времето на Антонин Пий, а от друга страна – чрез почитането на култа към епонимния герой.

Историята на Анхиало и на неговия епонимен герой е интересна и от друга гледна точка. Въпреки дискусиата за началото на селището напоследък все по-често се лансира идеята за сравнително късното му основаване, едва към II в. пр. н.е. (Karayotov, 2015, pp. 30-35). Нещо повече, дори се допуска, че Анхиало всъщност е селище, основано не от Апология, а по-скоро от Месамбрия (Kraštev, 2011, p. 51). Тази теза намира подкрепа и в един надпис, открит в Мегара, датиран през първата половина на V в. пр. н.е., в който е представен списък с имената на шест персони, които е възможно да са и герои, свързани с морето (ойкисти), сред които откриваме и това на Ἀρχιάλο (Robu, 2013, pp. 72-73). Дали можем да говорим за някаква връзка с епонимния герой в тракийско Анхиало, е неясно предвид значението на прилагателното ἀρχιάλος (разположено до морето, морски) (Robu, 2013, p. 74), но е много вероятно предвид евентуалния месамврийски, а оттук и мегарски произход на селището. Както отбелязва А. Робу, Мегара запазва своите връзки под една или друга форма с колониите си през вековете, най-често свързани по някакъв начин с Посейдон (Robu, 2013, p. 73). В този смисъл изглежда, че примерът с Анхиалос е подобен на този с Марон, а вероятно и с Абдерос с наименоуване на селището по-скоро на името на митичен герой, отколкото на реално съществуващ ойкист. По този начин култът към него свързва жителите на Анхиало с тяхната метрополия, която е основала от своя страна Месамбрия.

За разлика от останалите крайбрежни градове данни за епонимния герой Анхиалос през елинистическата епоха липсват, като такива се откриват едва през II в. Така върху няколко монетни емисии на

автономното монетосечене е представена главата на младия Анхиалос, като този тип се среща още от самото начало на монетосеченето, поне до времето на Комод (Dimova, 2015, pp. 15-16). Впрочем последната дата, както и началната, са все още дискуссионни, като за начална дата се предлага времето на Хадриан (Tachev, 2019). Аз съм по-склонен да отнеса датировката за ранните емисии по-скоро към времето на Антонин Пий или към късен Хадриан.

За разлика от Анхиало със сравнително повече данни разполагаме за Месамбрия, където обаче и нерешените проблеми са повече. Вероятно ойкистът е представен върху монетите на града още от самото начало (Karayotov, 2007, pp. 23-31), но дали става въпрос за известния ни от надгробната епитафия на Юлия Мелсас (IGBulg I², 345), остава неясно (Nawotka, 1994, pp. 320-326). За да се реши проблемът, би трябвало да се потвърди или отхвърли тъждественост между ΛΣ и ΣΣ и оттук да се реши проблемът – Мелсас – Месамбрия. В противен случай ще трябва да допуснем, че Мелсас не е епонимен герой на Месамбрия. Така или иначе за нашето изследване е важен фактът, че този надпис, единственото за момента свидетелство от римската епоха, се отнася към средата на II в. и гордостта, с която Юлия обявява на минаващите през града за Основателя на общността, ясно показва наличието на бум на почитането на култа към него по това време.

Тези примери, към които можем да присъединим и Бизантион с неговия епонимен герой Бизас, ясно показват засилването на култа към Основателя на града или началото на такова в края на управлението на Хадриан – началните години на управление на Антонин Пий във всичките разглеждани градове. А това едва ли е случайно предвид наличието на различни многовековни традиции при отделните колонии, различните състави и нужди на съответните елити и на общността като цяло. Изглежда, че тази инициатива идва като следствие от нещо, което е било общо за всичките тези разнородни общности. Предвид най-ранните години на монетите, които комеморират тези промени, а именно 131/132 г., то за мен катализатор за тези инициативи е била императорската обиколка в Тракия през 131 г. По време на нея изглежда, че Хадриан е посетил Мароня, Абдера, Перинт, основал е Хадрианопол и се е насочил към Филипопол. Предвид елинофилските настроения и създаването по това време на Панелинската лига и това, че той е дошъл в Тракия от Мала Азия, където движението на вторите софисти било в подем, аз допускам една пряка връзка между манифестирането на местния патриотизъм чрез представянето на култа към Основателя на града и това движение, което е възможно да е навлязло в Тракия чрез крайбрежните градове по Егея и Мраморно море преди идването на Хадриан.

Посещението на императора е било изключително събитие за отделната общност, което оставяло трайна следа в нейната история и

памет. То ѝ предоставяло възможност да демонстрира своята лоялност към императора и принадлежността към римския ред. Посещението на император елинофил обаче позволява на местния елит да покаже своята принадлежност и към елинския свят и неговите интелектуални достижения. В този смисъл усиленото пропагандиране на култа към Основателя на града във варианта с епонимния герой следва именно тази логика. Чрез своята история и минало, малко или повече мнимо или реално, градските общности демонстрират своята принадлежност към един свят, към който е принадлежал и самият император. В този смисъл императорското присъствие в Тракия може да се разглежда като катализатор не само на развитието на култа към Основателя на града, но и като импулс за развитие на негов специфичен вариант – митически или религиозен основател или ойкист.

В 131/132 г. император Хадриан е извършил и друго действие, което е оказало впоследствие влияние върху култа към Основателя на града в Тракия, а именно – създаването на нова организация на елинските градове, т. нар. Панелинска лига. Това е културно и политическо обединение с център в Атина, като в него влизали отбрани градове от елинския свят, които би трябвало да имат подчертан елински произход. Като център град Атина имал специално място в лигата, като повечето дейности се съсредоточавали в него, а неговото гражданство било давано на всички архонти на лигата. Тук е необходимо да се подчертае, че сред членовете на лигата са били градове само от пет провинции – Ахая, Македония, Тракия, Азия и Крит и Кирена, като от Тракия единственият град, който е и сред първоначалните членове на лигата, е Перинт. Впоследствие представител на неговия елит – Aurelius Rufus, ще оглави и самата лига в периода между 177-217 г. В периода от Антонин Пий насетне Елевзина също била тясно свързана с лигата (Spawforth, Walker, 1985, pp. 85-100). Така или иначе през втората половина на II в. се разпространява ново течение, наречено „атицизъм“, т. е. за благороден произход, който трябвало да бъде свързан по някакъв начин с Атина – движение, което се открива и при вторите софисти и може да се отдаде на по-тясната им връзка с Панелинската лига.

Тясната връзка на Перинт с лигата, основана от Хадриан, който всъщност заложил и ограничения географски ареал на нейните членове още от самото начало, според мен е довела и до появата на един специфичен тип иконография, откриван върху монетни емисии, сечени по времето на Александър Север (222-235). На лицевата страна е представена брадата глава на Херакъл с легендата, която варира: ΙΩΝΩΝ ΚΤΙΣΤΗΝ, ΙΩΝΩΝ ΤΟΝ ΚΤΙΣΤΗΝ или само ΙΩΝΩΝ (Schönert, 1965, N 207-210, 212-214, 217-218, 220-221; 231, 234, 237, 239-243). Връзката с древните йонийци, които произхождали от Ахейска Гърция, е недвусмислено пропагандирана и според мен по този начин се разпространява атицизмът – по това време

и поне в тази част на Тракия.

Разбира се, тези промени не са могли да останат единствено в Перинт, най-малкото поради факта, че както беше посочено по-горе, елитът на близко намиращия се Хадрианопол се е състоял от аристократи от Перинт. Неслучайно върху монетите, сечени за Хадрианопол, се появява нов $\kappa\tau\acute{\iota}\sigma\tau\eta\varsigma$, който няма традиции в историята на града, а именно Херакъл (Yurukova, 1987). Появата на тези емисии се приема за характерен пример за внасянето на чужд за местната общност култ от Перинт, където той е имал изключително значение.

Бихме могли да очакваме директно влияние на аристокрацията в Перинт и в други аспекти на култа към Основателя на града в Хадрианопол, като например тези, свързани с атицизма. И действително такива се откриват при управлението на Елагабал. Така писмените извори подсказват, че градът е получил името Орестес на името на сина на Клитемнестра и Агамемнон¹¹, като „след като той (Орестес) се пречистил при Трите реки в района на Хеброс... той основал града Ореста... Що се отнася до града Ореста, Хадриан, след като започнал да страда от лудост, заповядал да бъде наречен на негово име“¹². Създаването на легендата, свързваща града с ахейците, е отнесено към началото на III в. (Nolle, 2009, p. 139). В случая прави впечатление отсъствието на тракийски елемент в новия култ, въпреки че градът впоследствие е посочен като наследник на тракийската Ускудама¹³.

Не така обаче било положението във Филипопол. Тук върху монети с лика на Гета е представен Евмолп като основател на града (Gerasimov, 1972, p. 43), въпреки че това не е изрично показано чрез легенда. В случая той е предаден в тракийския маниер (Peter, 2005).

Избирането на Евмолп може да се разглежда като компромисен вариант между елинския елит на града (Sharankov, 2006) и тракийския му елемент, а вероятно и на тракийския койнон, събиращ се във Филипопол ежегодно. Действително той се свързва с основаването на Елевзинските мистерии като първи жрец на Деметра и Дионис¹⁴, чрез което приобщава муниципалния елит към елинския свят и атицизма. Същевременно с това обаче поне от II в. насетне култът към Евмолп има и тясна връзка с Тракия, тъй като вече се счита, че той дори е наследил Тракийското царство¹⁵. Нещо повече, при започналата война между атиняните и еле-

¹¹ Herod. Hist. 1, 67; 9, 11; Apoll. Epitome II, 16; VI, 13-14; 24-28.

¹² SHA, vita Heliog. 7, 6-8: posteaquam se apud Tria Flumina circa Hebrum ex responso purificavit, etiam Orestam condidit civitatem, quam saepe cruentari hominum sanguine necesse est. 8 et Orestam quidem urbem Hadrianus suo nomini vindicari iussit eo tempore, quo furore coeperat laborare, ex responso, cum ei dic-tum esset ut in furiosi alicuius domum vel nomen inreperet.

¹³ Amm. Marc. XIV, 11, 15; XXVII, 12; Ruf. Fest. 9.

¹⁴ The Homeric hymn to Demeter, 147, 474; Pliny. H. N. vii. .53; Ovid. Metamorphoses, 10.93.

¹⁵ Pseudo-Apollodorus, 3.15.4.

взинците Евмолп дошъл на помощ на последните със значителен отряд тракийци. Битката била неуспешна и той бил убит, но в случая се подчертава личната му връзка като владетел на траките със събития, свързани с древната история на Елевзина и Атина. Неслучайно в друга версия идването му с отряда от траки в Атика е изтълкувано по-скоро като иск за получаването на цялата земя като владение на баща му Посейдон¹⁶.

Представеният тук анализ, който има предварителен характер и цели да покаже по-скоро потенциала на предложената тематика, ясно разкрива, че културната памет на всяка една общност в рамките на Римска Тракия, е един от основните (ако не и основен) на нейната същност. Неслучайно тя е една от най-пропагандираните чрез възможните медии – легенди, монети, надписи, пътеписи, справочници, скулптура и др. Спецификите в историческото, религиозното и културното развитие, съчетани на места и с политическите, водят до едно значително разнообразие, което обаче също така се обуславя и от специфичните нужди на съвременното общество. Те, всичките, могат обаче да формират една немалка и немаловажна част от културната памет, като в крайна сметка основната идея, която се прокарва чрез промените, които настъпват в култа към Основателя на общността, целят не толкова да задоволят амбиции и претенции на част от елита, което не е изключено и е констатирано в някои от дискутираните по-горе примери, а по-скоро да обединят една разнородна по произход, етнос и традиции в този аспект общност в една монолитна група, изградена чрез мнима или истинска историческа традиция, представена по начин, разбираем за цялото общество. Отделните примери показват различните специфики при различните общности. Именно по този начин дадената група вече ще бъде разпознаваема като монолитна не само в региона, но и в провинцията и извън нейните граници. По този начин тя ще бъде идентифицирана като уникален колектив и в историческия дискурс през вековете, както можем изключително ясно да проследим в случая с Филипопол, познат в IV в. и като „старата Евмолпиада“.

References

- Bowie, E. (1970). Greeks and Their Past in the Second Sophistic. *Past & Present*, 46, 3-41.
- Chryssanthaki-Nagle, K. (2007). *L'Histoire monétaire d'Abdere en Thrace (VIe s. avant J.-C.-IIe après J.-C.)*, Athens.
- Chryssanthaki, K. (2001). Les trois fondations d'Abdère. *Revue des Études Grecques*, 114, 2001, 383-406.
- Dimova, S. (2015). *Monetite na Anhialo v kolektsiyata na muzey "Starinen Nesebar"*. Veliko Tarnovo: Faber. [Димова, С. (2015). *Монетите на Анхиало в колекцията на музей „Старинен Несебър“*. Велико Търново: Фабер].

¹⁶ Hyginus. *Fabulae*, 46; сравни със Strabo. *Geographia*, vii, 321.

Gerasimov, T. (1972). *Obrazi na trakiyskiya pevets Evmolp po moneti na Filipopol. Arheologiya* 2, 1972, 42-45. [Герасимов, Т. (1972). *Образи на тракийския певец Евмолп по монети на Филипопол. Археология* 2, 1972, 42-45].

Gorman, V., Robinson, E. (Ed.) (2002). *Studies in Constitutions, Colonies, and Military Power in the Ancient world, offered in honor of A. J. Graham*, Mnemosyne. Bibliotheca Classica Batava, Supplementum 234. Leiden-Boston-Köln: Brill.

Half mann, H. (1979). *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jahrhunderts n. Chr.* Göttingen.

Isaac, B. (1986). *The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest*. Leiden: Brill.

Karayotov, I. (2007). Melsas, the founder of Messambria, on a coin from the 5th century BC'. In: T. Almási, St. Vitlyanov (Eds.) *Studia Hungaro-Bulgarica, tomus I*. Szeged-Sumen: Shumen University Press, 23-31.

Karayotov, I. (2015). *Anhialos/Anhialus prez antichnostta*, Burgas. [Карайотов, И. (2015). *Анхиалос/Анхиалус през античността*, Бургас].

Kemezis, A. (2014). Greek Ethnicity and the Second Sophistic. In: J. McInerney (Ed.) *A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*, First Edition. John Wiley & Sons, Inc., 390-404.

Krastev, K. (2011). Monetite na Mesambriya ot fonda na istoricheski muzey Pomorie i problemite, svarzani s nay-rannata istoriya na Anhialo. *Istoriikii, tom 4. Nauchni izsledvaniya v chest na prof. din. Ivan Karayotov po sluchay negovata 70-godishnina*. Shumen, 48-60. [Кръстев, К. (2011). Монетите на Месамбрия от фонда на Исторически музей Поморие и проблемите, свързани с най-ранната история на Анхиало. *Исторически, том 4. Научни изследвания в чест на проф. дин Иван Карайотов по случай неговата 70-годишнина*. Шумен, 48-60].

Mac Sweeney, N. (2013). *Foundation Myths and Politics in Ancient Ionia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Malkin, I. (1987). *Religion and colonization in Ancient Greece*. Leiden-New York-København-Köln: Brill.

Mitchell, S. (2001). *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor. Vol. 1. The Celts and the impact of Roman rule*. Oxford.

Nawotka, K. (1994). Melsas, the Founder of Mesambria? *Hermes* 122, H. 3, 320-326.

Nollé, J. (2009). Zu den Gründungstraditionen des thrakischen Hadrianopolis (Edirne). *Chiron* 39, 2009, 101-161.

Pavlopoulou, A. (2003). Myth and cult of *founder*-heroes in the Greek colonies of Thrace. In G. Selimis (Ed.), *Thrace* (2nd edition). Athens: General Secretariat of the Region of East Macedonia-Thrace, 115-131.

Peter, U. (2005). Religious-cultural Identity in Thrace and Moesia Inferior. In: Chr. Howgego, V. Heuchert, A. Burnett (Eds.) *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, Oxford, 107-114.

Psoma, Selene, Karadima, Chryssa, Terzopoulou, Domna. (2008). *The coins from Maroneia and the Classical City at Molyvoti. A Contribution to the history of Aegean Thrace*, Athens: KERA – National Hellenic Research Foundation.

Robu, A. (2013). Le culte de Poséidon à Mégare et dans ses colonies. *Dacia N.S.*, 57, 65-80.

Schied, J. (1990). *Le collège des frères Arvales, Étude prosopographique du recrutement (69-304)*, Roma.

Schönert, E. (1965). *Griechisches Münzwerk: Die Münzprägung von Perinthos*. Berlin.

Sharankov, N. (2006). Virdii, Munatii, Antii. Znatnite rimski rodove vav Filipopol i provintsiya Trakiya. *Societas Classica, Kulturi i religii na Balkanite, v Sredizemnomoriето i Iztoka*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Sv. Kiril i Metodiy", 179-204. [Шаранков, Н. (2006). Virdii, Munatii, Antii. Знатните римски родове във Филипопол и провинция Тракия. *Societas Classica, Култура и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий“, 179-204].

Spawforth, J., Walker, S. (1985). The World of the Panhellenion. I. Athens and Eleusis. *The Journal of Roman Studies*, Vol. 75, 78-104.

Topalilov, I. (2015). Über die Bedeutung des Epithetons Ulpia im Titel der peregrinalen Stadt Nicopolis ad Istrum. In: L. Birliba (Ed.) *Colonization and Romanization in Moesia Inferior. Premises of a contrastive approach*, (Kaiserslautern und Mehlingen: Parthenon Verlag), 155-175.

Topalilov, I. (2016). *Once again on the Ulpian cities in Roman Thrace*. In M. Slavova, N. Sharankov (Eds.) *Monuments and texts in Antiquity and beyond, Essays for the centenary of Georgi Mihailov (1915-1991)*, *Studia Classica Serdicensia* 5 (Sofia: St. Kliment Ohridski University Press), 382-392.

Topalilov, I. (2016a). Topalilov, I. Nyakoi belezhki varhu mita za "Osnovatelya" na grada v Rimska Trakiya. In P. Delev (red.) *ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, Izsledvaniya v pamet na prof. D. Popov*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski". [Топалилов И. (2016). Някои бележки върху мита за „Основателя“ на града в Римска Тракия. В: П. Делев (ред.) *ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, Изследвания в памет на проф. Д. Попов*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 366-391].

Tachev, Ya. (2018). Monetosecheneto na Anhialo. Sofia. [Тачев, Я. (2018). *Монето-сеченето на Анхиало*. София].

Yurukova, Y. (1987). Monetosecheneto na gradovete v Dolna Miziya i Trakiya II-III v. Hadrianopol. Sofia: BAN. [Юрукова, Й. (1987). *Монетосеченето на градовете в Долна Мизия и Тракия II-III в. Хадрианопол*. София: БАН].